

BALÁZS GÉZA

**ÓMAGYAR MÁRIA-SIRALOM – ÚJ MEGKÖZELÍTÉSEK
A 100 ÉVE FÖLFEDEZETT NYELVEMLÉKHEZ**

Mező Tibor: Ómagyar Mária-siralom szöveggönyve. Novum Publishing, Debrecen, 2021. 143 lap

Az első magyar versünk legalább háromszor került végveszélybe: először, amikor egy ismeretlen kéz kitépte a mellette lévő oldalt, másodsor a könyvtárak közötti hanyattatásban, harmadszor a leuveni könyvtár leégésekor...

Az első magyar vers témája az Istenanya fájdalma fia, Krisztus szenvedése láttán. A költemény érzelmileg függetlenedik a Bibliától, hiszen talán a legnagyobb emberi fájdalmat, a fiát elvesztő anya keserűségét szólaltatja meg. Sokan vizsgálták a szöveget. Pintér Jenő megjegyzi, hogy a magyar átdolgozó a szótagszám tekintetében eltért a latin eredetitől, és a rímeket is szabadon alkalmazta: a páros rímeket rímtelen sorokkal váltogatta. Horváth János kiemeli a latinizmustól való eltávolodást, az aliterációkat, a töretlen lendületű ritmus- és mondatszerkezetet, és így összegez: „Vers... pedig a javából”. Klaniczay Tibor is megerősíti, hogy az Ómagyar Mária-siralom a magyar poézis része, s jelen pillanatban azt is állíthatjuk: az első fölfeezett teljes értékű magyar vers, amely kifejezett, begyakorolt költői rutint mutat – tehát még az is lehet, hogy poros könyvtárakban, nehezen olvasható kódexoldalakon további ómagyar szövegek lappanghatnak.

Az Ómagyar Mária-siralom szövegét több olvasatban (mai magyar nyelvi kiejtésre átírt változatban), valamint

értelmezésben ismerjük, szép stílusát, szóképeit is mindig kiemelik. Most egy újszerű megközelítéssel is megismerkedhetünk. Az évfordulóra megjelent Mező Tibor munkája: az Ómagyar Mária-siralom szöveggönyve. A szerző „a szöveg ritmusának, hangalakjának és jelentésének együttes megfeleltetését” vizsgálta szemiotikai, szimmetrológiai és persze poétikai megközelítéssel. Ehhez a szöveg korai, tehát saját szabályokon, írásmódján alapuló, újfajta szótagelméletet vett alapul. Állítása szerint a versben a latin eredeti alapján rímeléskényszer van (a felsorok is rímelhetnek). Ritmuselemzésében előreható, progresszív rímelési sémákat (ellen–féllen, valállal–halállal) feltételez. Ez utóbbit e sorok írója korábban ikonikus vonzásnak nevezte A művészet és a nyelv születése című könyvében. Érdekes kísérletbe fog Mező Tibor: szövegrekonstrukcióra törekedve szövegmódosításokat javasol az időmértékes verselés helyreállítására. Ennek oka, hogy a latin eredeti is időmértékes. Lássunk egy példát a magyar daktilusra (- UU). Az eredeti szöveg betű szerinti átírása: was szegekkel weretül, tehát a végén változtatás nélkül anapsztus lenne: – U/- -/ UU -. Azonban a szerző másfajta szótagelmélettel és szövegmódosítással ezt hozza ki: vaszeggel veretel: – UU / – UU, s így szabályos daktilusokat látunk. Ez az eljárás

újnak számít és valószínűleg vitatható, annak ellenére, hogy az anapestus–daktikus tagolás már több alkalommal volt vita tárgya a poétikában (például Petőfi Sándor Szeptember végén című verse kapcsán).

A könyv legnagyobb részét a digráf (két grafémából álló betűkapcsolat, ket-tős vagy összetett betű) és az egyjegyű magánhangzókat és mássalhangzókat bemutató (rekonstruáló) képletek teszik ki, majd következnek a némi meglepetést is hozó szövegközlések: 1. a betűk szerint leírt szöveg (betűhű átírat), 2. a betűkből szótagolt szöveg (újdonság), 3. a verslábazással verssorokra tördelt szöveg: elsőként az újdonságnak (szövegrekonstrukciónak) számító újfajta időmértékes verselés, majd az ütemhangsúlyos verselés. Ezután következik az olvasat (Mészöly Gedeon, Benkő Loránd, A. Molnár Ferenc olvasatait figyelembe véve, de saját megoldást adva). Lássuk ezt a már korábban ismertetett sor példáját:

Mészöly Gedeon	vas szegekkel átvernek
Benkő Loránd	vas szegekkel átdőfnek
A. Molnár Ferenc	vas szegekkel átvernek
Mező Tibor	keresztfára vasszeggel szegeznek

A teljes versszak pedig így hangozna:

A világnak világossága,
virágszálnak a virága,
a kinzás keserves elszenvedője,
keresztfára vasszeggel szegeznek!
(Mező)

Mező Tibor szövegközlései sorrendben a következők: betűk szerint leírt szöveg (betűhű átírat), betűkből szótagolt szöveg (ez a korai, kezdetleges helyesírásból fakadó különféle olvasatok miatt fontos), verslábazással verssorokra tördelt szöveg (a szerző szerint a tudomány jelenlegi álláspontja helyett nem ütemhangsúlyos, hanem igenis időmértékes metrum fedezhető fel a versben, ennek megfelelően megad egy időmértékes és egy ütemhangsúlyos jelekkel tagolt tördelést), majd következik a jelentés (értelmezés) szerinti átírás. Az összevethetőség miatt Mező Tibor közli Godefroy de Saint-Victor latin Plancusának időmértékes és ütemhangsúlyos leírását is. Megtalálható a könyvben még szakfordítás, Képes Gézától műfordítás és egészen egyedi különlegességeként: megzenésíthető szövegkönyv, amellyel irodalmi, nyelvi, iskolai vagy templomi ünnepségen életre kelthető az ómagyar vers.

Áttekintő táblázatban foglaltam össze az első két és fél sor eredetét követő, tagoló, átíró stb. szövegközléseit – a jelkészletet azonban kissé egyszerűsítettem.

betűk szerint leírt szöveg	Volek syrolm thudothlon sy / rolmol sepe dyk. buol osuk epe dek
betűkből szótagolt szöveg	V (o) + l (e) k, s (y) + r (o) l > m stb.
időmértékes verselés	Va-lék / si-ralm / tu-dat-/ lan, // süp-pe- / deik /si-ralm- / mal, / Bú-al / a-szok, / e-pe-dök
ütemhangsúlyos verselés	V a-lék si-ralm / tu -datl-lan, / süp -pe-deik si -ralm-mal, / Bú -al a-szok / e -pe-dök
jelentést jelölő (értelmező) szöveg	Egykor a gyászt nem ismertem, / hogy gyászba süppedek, / a búban aszalódom, apadok

latin normaszöveg időmértékesen	Planc-tus / an-te / ne-sci-/a // planc-tu/las-sor/ an-xi-/a, // cru-ci-/ord do-/ lo-re
latin normaszöveg ütemhangsúlyosan	Planc-tus / an-te / ne-sci-/a // planc-tu/las-sor/ an-xi-/a, // cru-ci-/ord do-/ lo-re
szakfordítás	Siralomnak azelőtt nem-tudója, / siralomtól gyötrődve epedik. Kínzatom a fájdalomtól.
műfordítás (Képes Géza)	Gyászról eddig nem tudék, / Gyásztól, kintől lelkem ég...
megzenésíthető szövegekönyv	Valék siralm tudatlan, süppedeik siralmmal, Búval aszok, epedők.

Az Ómagyar Mária-siralom nyelvünk-művelődéstörténetünk megkerülhetetlen alkotása, amelynek nyilván vitatható új megközelítése is hasznos lehet az érdeklődés felkeltésére és a további kutatások ösztönzésére.

Szakirodalom

Ómagyar Mária-siralom 1982. Keresztury Dezső tanulmányával, Szalay Lajos rajzaival. Helikon Könyvkiadó. Budapest.

Ruffy Péter 1977. *Bujdosó nyelvemlékeink.* (Második kiadás.) Móra Könyvkiadó. Budapest.

Balázs Géza

egyetemi tanár

Színház- és Filmművészeti Egyetem,
Budapest

Partiumi Keresztény Egyetem Nyelv-
és Irodalomtudományi Tanszék,
Nagyvárad

E-mail: balazs.geza@szfe.hu

<https://orcid.org/0000-0003-3440-2959>